

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΝ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ

Σχεδιασμός καὶ πραγμάτως εἶναι τὰ δύο στάδια ἀπὸ τὰ ὅποια διέρχεται κάθε δημιουργία, ἀκόμη καὶ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν πλατωνικὴν θεώρησιν. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ J. Moreau εἰς τὸ σημεῖον αὐτό¹, διότι ἀκριβῶς στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς χωρίου τοῦ *Τιμαίου*, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν ἐπιδέχεται. Ἐὰν ὁ κόσμος εἶναι ὥραϊος, γράφει ὁ Πλάτων, καὶ ἐὰν ὁ δημιουργὸς εἶναι καλός, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτὸς στρέφει τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ αἰώνιον πρότυπον. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐδὲ κἂν νὰ ὑποτεθῇ ἐπιτρέπεται, θὰ προσέβλεπε πρὸς ἓν πρότυπον ποῦ προέρχεται ἀπὸ μίαν γένεσιν. Ἀντιθέτως, εἶναι ἀπολύτως προφανές δι' ὅλους ὅτι ὁ δημιουργὸς ἐθεάσθη τὸ αἰώνιον πρότυπον, ἀφοῦ ὁ κόσμος εἶναι τὸ ὥραιότερον γέννημα, ὁ δὲ δημιουργός, τὸ τελειότερον ὅλων τῶν αἰτίων². Ἡ τελοκρατία τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ ἀπόψις αὐτὴ ἔχει μίαν αἰτιοκρατικὴν συνιστώσαν: τὸ καλύτερον μόνον ἀπὸ τὸ καλύτερον δύναται νὰ προσέλθῃ ἡ ποιότης δηλαδὴ τοῦ ἀποτελέσματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ αἰτίου τὴν ποιότητα³. Μεταξὺ τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος παρεμβάλλονται τὰ στάδια τοῦ σχεδιασμοῦ καὶ τῆς πραγμάτωσεως⁴. Τὸ δεύτερον ἀπὸ τὰ στάδια αὐτὰ καταλήγει εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ δημιουργήματος: τὸ πρῶτον ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὸ ἰδεατὸν πρότυπον τὸ ὁποῖον ὁ δημιουργὸς ἔχει ὑπ' ὄψει.

Ὅτι τοιαύτης μορφῆς εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος, καὶ μεταξὺ σχεδιασμοῦ καὶ πραγμάτωσεως, νοουμένων ὡς δύο διακεκριμένων φάσεων τῆς αὐτῆς δημιουργικῆς διαδικασίας, τονίζεται ἤδη εἰς τὴν πλατωνικὴν *Πολιτείαν*, ἐνθα ἐκτίθεται ἡ διαφορὰ ποῦ χαρακτηρίζει τὸν σοβαρὸν δημιουργὸν ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν τεχνίτην: ὁ πρῶτος ἐμπνέεται ἀπὸ ἰδεατὰ πρότυπα σταθερά, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπομίμησιν προηγουμένως ὀρθωθέντων ἔργων τῶν ὁποίων μάλιστα τὰς μορφὰς ἐνίοτε διαστρέφει χάριν ἐξαπατήσεως τοῦ θεωροῦ τοῦ ἀποβλέποντος μόνον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τέρψιν⁵.

Ἡ διαστρόφῃ αὐτῇ, ἐπὶ πλέον, δὲν καθίσταται δυνατὴ χωρὶς τὴν προσφυγὴν εἰς τὸ μὴ ὂν τὸ ὁποῖον καὶ θὰ ἐκφράσῃ⁶. Τέλος, ὁλόκληρος αὐτὴ ἡ θεωρία τὴν ὁποίαν ἐμπνέει εἰς τὸν Πλάτωνα ἡ ἀποστρόφῃ του πρὸς τὰς καλλιτεχνικὰς ἐξελλίξεις τῆς ἐποχῆς του εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς⁷, ἀποστρόφῃ ποῦ ὀφείλεται ἀκριβῶς

1) J. MOREAU, *La construction de l'idéalisme platonicien*, Paris, Boivin, 1939, §§ 252 κ.ἐξ.

2) Πβ. *Τίμ.*, 29a. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, *La musique dans l'œuvre de Platon*, Paris, P.U.F., 1959, σ. 355, καὶ Plato's Ontology of Art, *Diotima*, τ. 2, 1974 σσ. 7-17, ἰδίᾳ σσ. 10 κ.ἐξ.

3) Πβ. *Τίμ.*, 27c-28a.

4) Πβ. J. MOREAU, *L'âme du monde de Platon aux Stoïciens*, Paris, Les Belles Lettres, 1939, σσ. 39-42.

5) Πβ. *Πολιτείας* I, 596b-598b.

6) E. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ. Περὶ τῆς ὀντολογικῆς ὑποστάσεως τῆς τέχνης ἐν τῷ Σοφιστῇ τοῦ Πλάτωνος, *Ἀθηνᾶ*, τ. 62, 1958, σσ. 369-378.

7) Πβ. P.-M. SCHUHL, *Platon et l'art de son temps (arts plastiques)*, Paris, Alcan, 1933, σ. 22 καὶ σημ. 1. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, *La musique dans l'œuvre de Platon*, σ. 290.

εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὰ παλαιὰ κλασσικὰ δεδομένα⁸ ἐγκαταλείπονται χάριν μιᾶς ἀμφιβόλου ἀξίας ἀγυρτικῆς τάσεως τῶν νεωτεριστῶν δημιουργῶν⁹, εὐρίσκει τὴν δικαίωσιν τῆς εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς κατὰ τρεῖς βαθμίδας ἀποστάσεως τοῦ δημιουργήματος τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἀπώτατον ἰδεατὸν πρότυπόν του (τὸ ἰδεατὸν πρότυπον· τὸ πρᾶγμα· τὸ ἀπείκασμα)¹⁰.

Ὁ τέλειος δημιουργὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατορθώνει ὥστε ἡ πραγμάτωσις τοῦ δημιουργήματος νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸν σχεδιασμόν του. Ὁ δημιουργὸς τοῦ *Τιμαίου* δὲν εἶναι τέλειος· εἶναι ἀπλῶς ὁ καλύτερος δυνατός. Ἡ δημιουργικὴ διαδικασία τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἀκολουθεῖ προϋποθέτει μίαν συνεχῆ διαλεκτικὴν μετάβασιν ἀπὸ τὸ στάδιον τοῦ σχεδιασμοῦ εἰς τὸ στάδιον τῆς πραγματοποιήσεως, καὶ τάνάπαλιν¹¹. Ἐδῶ, τὰ δύο στάδια δὲν ταυτίζονται, ἀλλὰ συμφύρονται. Χαρακτηριστικὴ μάλιστα εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ δημιουργοῦ νὰ ἐξαντλήσῃ τὰς δυνατότητας ποὺ τοῦ παρέχει τὸ εἰς τὴν διάθεσίν του ὑλικόν. Πράγματι τὸ ὑλικόν αὐτὸ εἶναι μία μᾶζα ποὺ προκύπτει ἀπὸ μίαν πρώτην μείξιν τοῦ ἀδιαιρέτου καὶ τοῦ διαιρετοῦ, τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, μεταξύ των καί, ἐν συνεχείᾳ, πρὸς τὸ προῖον τῆς πρώτης ἐκείνης μείξεως¹².

Τὸ ὑλικόν αὐτὸ ποὺ συνέχεται ἀπὸ ἓνα δεσμὸν ἀκατάλυτον, ἀφοῦ διπλῶς περιέχει τὰ συνιστῶντα αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ¹³, ὑπόκειται εἰς μίαν μορφοποίησιν συμφῶνως πρὸς τὸν προηγηθέντα σχεδιασμόν ὁ ὁποῖος πάντως ἐξακολουθεῖ ν' ἀναθεωρῆται κατὰ τὸ στάδιον τῆς πραγματώσεως.

Τὸ τελευταῖον αὐτὸ προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι καὶ αὕτῃ ἀκόμη ἡ πραγμάτωσις δὲν γίνεται εἰς ἓνα μόνον στάδιον, ἀλλ' εἰς πολλὰ καὶ διαδοχικά¹⁴: ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν μᾶζαν ἀποσπῶνται τμήματα τὰ ὁποῖα τοποθετοῦνται εἰς ἀναλόγους πρὸς τὸ μέγεθός των ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων. Τὰ δημιουργούμενα διαστήματα καλύπτονται ἐπὶ νέα τμήματα ἐν συνεχείᾳ. Καί, τέλος, τὸ ὑπόλοιπον τῆς μάζης κατανέμεται καὶ αὐτὸ καταλλήλως, ὥστε ἐν τέλει, ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁλόκληρον τὸ ἀρχικόν ὑλικόν νὰ ἔχῃ χρησιμοποιηθῇ¹⁵, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ διαστήματα νὰ καταστοῦν ἐλάχιστα «λείμματα»¹⁶, ὑπόλοιπα ἀκάλυπτα. Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τῶν τεχνικῶν προβλημάτων ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν διαδικασίαν αὐτήν¹⁷, τὸ συμπέρασμα τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς εἶναι ὅτι ὁ δημιουργὸς χωρεῖ εἰς τὴν ὄρθωσιν τοῦ ἔργου του διεπόμενος ἀπὸ πνεῦμα οἰκονομίας. Ἡ οἰκονομία αὕτῃ νοεῖται τόσον ὡς πρόθεσις συνειδησιακῆ ὅσον καὶ ὡς ἐπίτευγμα ἀντικειμενικόν,

8) Πβ. *Νόμ.* Β', 668b.

9) Πβ. *Νόμ.* Ζ', 799e—800a, καὶ 812d—e.

10) Πβ. *Πολιτείας* Ι', 596 d—e.

11) Πβ. E. MOUTSOPOULOS, Le caractère dialectique de l'idée d'âme du monde chez Platon, *Πρακτικὰ ΣΤ' Διεθνoῦς Συνδoρίου Κλασσικῶν Σπουδῶν*, Μαδρίτη, 1974.

12) Πβ. *Τίμ.*, 35a—37a. Πβ. F. M. CORNFORD, *Plato's Cosmology*, London, 1937, σ. 61.

13) Πβ. P.—M. SCHUHL, Δεσμός, *Mélanges A. Diès*, Paris, Vrin, 1956 σσ. 233—234, καὶ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Études platoniciennes*, Paris, P.U.F., 1960, σσ. 81—84.

14) Πβ. *Τίμ.*, 37a κ.εξ.

15) Πβ. E. MOUTSOPOULOS, *Masse et intervalle chez Platon*, XIVth, *International Congress of the History of Science*, Abstracts, Tokyo, 1976, σ. 40.

16) Πβ. *Τίμ.*, 36b. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, *La musique dans l'œuvre de Platon*, σσ. 370—371.

17) Πβ. L. ROBIN, *Études sur la signification et la place de la physique dans la philosophie de Platon*, Bern, Haupt, 1952, σσ. 42—43.

ἤτοι ὡς χαρακτηρ αὐτοῦ τούτου τοῦ δημιουργήματος. Τίθεται δηλαδή πρόβλημα πλεγματικῶν σχέσεων συνιστωσῶν πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐντάσσεται ἡ δομὴ τοῦ ἔργου. Δομικὴ λοιπὸν εἶναι κυρίως ἡ προβληματικὴ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ, δομοκρατικὴ δὲ θὰ ἔδει νὰ εἶναι καὶ ἡ μέθοδος ἀντιμετωπίσεώς της.

Ἐστὸσον, ὅτι κυρίως ἀναφύεται ἐδῶ εἶναι τὸ θέμα τῆς παρουσίας τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντος εἰς τὴν πλατωνικὴν διανόησιν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ὅρος οἰκονομῶ, μὲ τὴν σημασίαν τῆς διευθύνσεως τῶν τοῦ οἴκου, ἀπαντᾷ ἤδη παρὰ Σοφοκλεῖ¹⁸. Ἀπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτὴν ἀρχικὴν σημασίαν ἕως τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ὁ ὅρος αὐτὸς καὶ οἱ πρὸς αὐτὸν συναφεῖς ὅροι ἀποκοτῶν παρὰ Πλάτωνι, ἡ μετάβασις εἶναι σχετικῶς ὁμαλὴ. Διεύθυνσις τῶν τοῦ οἴκου συνεπάγεται χρηστικὴν καὶ ἀποδοτικὴν διαχείρισιν τῶν μέσων, χρηματικῶν καὶ ἄλλων, ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς τοῦτο, ἀποφυγὴν δηλαδή τῆς σπατάλης, φειδῶ ἐν γένει τῶν μέσων αὐτῶν¹⁹. Οὕτω νοούμενος ὁ ὅρος ἐπεκτείνεται καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας²⁰. Ἰδιαιτέρως τὴν σημασίαν αὐτὴν ὁ ὅρος ἀποκτᾷ εἰς τοὺς πλατωνικοὺς *Νόμους*²¹. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό, τὸ ἐννοιολογικὸν περιεχόμενον τῶν συναφῶν ὄρων μετατοπίζεται πρὸς δύο διαφορετικὰς κατευθύνσεις. Ἡ μία ἀφορᾷ εἰς τὸν συσχετισμὸν τῶν πρὸς τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς ἐννοίας τῆς οἰκονομίας, ὡς «χρηματιστικῆς» ἱκανότητος· ἡ ἄλλη, εἰς τὸν συσχετισμὸν τῶν, θετικὸν ἢ ἀρνητικόν, πρὸς τὰς διαφόρους ἱκανότητας τὰς ὁποίας προϋποθέτει ἡ ἀσκήσις τῆς πολιτικῆς.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἐννοία τῆς οἰκονομίας συνδυάζεται πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ χρηματισμοῦ. Καὶ εἰς τὴν μὲν καὶ εἰς τὴν δὲ ἀναγνωρίζεται μία σημασία προσπαθείας προσλήψεως στοιχείων καὶ χρησιμοποίησεως μέσων προσφερομένων πρὸς τοῦτο εἴτε ἀφ' ἐαυτῶν εἴτε κατόπιν ἐξαναγκασμοῦ, χάριν ἐμπλουτισμοῦ ἐνὸς ὕλικου ἢ νοητοῦ ταμείου συμφώνου πρὸς τὴν ἐκάστοτε φύσιν τῶν, καὶ δυναμένου νὰ θεωρηθῇ ὡς περιέχοντος ἀγαθὰ εἴτε εἰς αὐτὸ συσσωρευόμενα εἴτε ἐξ αὐτοῦ διατιθέμενα. Ὁ χρηματισμὸς κατὰ ταῦτα θὰ σημαίνῃ τὴν συστηματικὴν ἐμπορικὴν δραστηριότητα τὴν ὁδηγοῦσαν εἰς συσσωρεύειν τῶν μέσων, ἐνῶ ἡ οἰκονομία, τὴν συστηματικὴν φειδῶ εἰς τὴν διάθεσιν τούτων. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ νόημα τῆς συχῆς συνυπάρξεως τῶν δύο ὄρων εἰς πολλὰ πλατωνικά χωρία διήκοντα χρονικῶς ἀπὸ τὴν πρῶτον περίοδον τῆς συγγραφικῆς δημιουργίας τοῦ φιλοσόφου²² μέχρι καὶ τῆς περιόδου τῆς ὀριμότητός του²³. Τὸ τεκμήριον, ἡ εἰ-

18) Πβ. *Ἡλέκτρα*, στ. 190.

19) Πβ. *Λύσις*, 209d, καὶ *Φαῖδρ.*, 256e.

20) Πβ. *Ἀπολ.*, 36b. *Πολιτείας* Γ' 407b καὶ ΣΤ', 498a· *Νόμ.* Α' 634c. Διὰ μίαν μεταβατικὴν σημασίαν, πβ. *Νομ.* Γ', 682d, 694c· Δ', 712c· Ε', 729d, 747a· Ζ', 809c, 819c. Παρ' Ἀριστοτέλει ἡ ἐννοία δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν μόνον ἐπὶ τοῦ πεδίου αὐτοῦ (πβ. καὶ *Πολιτ.*, I, 3, 13, 1253b 13. III. 18, 1288a 35· *Ἠθ. Νικ.*, VI, 8, 1142a 10), ἀλλ', ὅπερ σημαντικώτερον, καὶ ἐπὶ τοῦ βιολογικοῦ (πβ. *Περὶ ζώων γεν.*, 11, 6, 744b 18—21), ἤτοι μὲ μίαν σημασίαν τελοκρατικὴν. Ὅτι ἤδη παρὰ Πλάτωνι ὑπάρχουν σαφεῖς πρὸ τοῦ γράμματος ἐνδείξεις μιᾶς τοιαύτης ἐκδοχῆς, φαίνεται ἀπὸ τὸν ρυθμιστικὸν αὐτόματον μηχανισμόν τῆς συνειδητοποιήσεως τῶν αἰσθημάτων, τοῦ ὁποίου μνημονεύει ἡ σχετικὴ πλατωνικὴ θεωρία ποὺ ἐκτίθεται εἰς τὸν *Τίμαιον*, 67a, 80b. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, *Psycho- and Bio- cybernetics in Plato's Acoustics and Theory of Education*, *Πρακτικά Ζ' Διεθνοῦς Συνεδρίου Κυβερνητικῆς*, Namur, 1973.

21) Πβ. *Νόμ.* Γ', 694a.

22) Πβ. λ.χ. *Ἀπολ.*, 36d : «Χρηματισμοῦ τε καὶ οἰκονομίας».

23) Πλ. λ.χ. *Φαῖδρ.*, 248d : «ἢ τινος οἰκονομικοῦ ἢ χρηματιστικοῦ», καὶ *Πολιτείας* ΣΤ', 498a : «τὸ μεταξύ οἰκονομίας καὶ χρηματισμοῦ».

δοποιός διαφορά, πού χαρακτηρίζει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκονομίας εἶναι ἀκριβῶς μία ἀπόχρωσις αὐστηρᾶς περισυλλογῆς συνδυαζομένης πρὸς μίαν ἐξαντλητικὴν ἀναζήτησιν ἀναπληρωτικῶν μέσων χάριν ταμειύσεως αὐταρκειας.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν πάλιν, ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομίας συνδυάζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι ἡ νέα αὕτη σύνδεσις ἐμφανίζεται μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων διέρχεται σοβαρὰν κρίσιν φιλοσοφικῆς συνειδήσεως, ὅταν δηλαδή, ὑπερ-ώριμος πλέον, θέτει, εἰς τοὺς λεγομένους μεταφυσικούς του διαλόγους (ἀπὸ τὸν *Παρμενίδην* καὶ ἐξῆς)²⁴, ὑπὸ κριτικὴν θεώρησιν τὰς προηγουμένας ἀντιλήψεις του ὡς πρὸς τὰ «ὄντως ὄντα», τὰς Ἰδέας, τῶν ὁποίων τὴν θεωρίαν εἶχεν ἐθέσει εἰς τοὺς διαλόγους τῆς ὠριμότητος. Ὅπως δὴποτε, ἡ νέα αὕτη ἀποψις ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀποψιν πού εἶχεν ἐκτεθῇ εἰς τὴν *Πολιτείαν*, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ οἰκονομία ἐθεωρεῖτο μία ἀπασχόλησις ἰδιωτικῆς φύσεως, ἀντίθετος ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς τὴν ἀπασχόλησιν τῶν «φυλάκων» μὲ τὰ «κοινά»²⁵. Συγκεκριμένως, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ὅπως καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας συναφεῖς, ἡ οἰκονομία λογίζεται ἀπασχόλησις δευτέρας τάξεως, καὶ συνδέεται ὡσαύτως πρὸς τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ «δεσπότης», δηλαδή τοῦ ἔγοντος τὴν φροντίδα οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων καὶ τὸν φόρτον τῆς διοικήσεως τῶν ἰδιωτικῶν προβλημάτων. Ἐνδεικτικῶς καὶ μόνον, λόγῳ ἀμφισβήτησεως τῆς γνησιότητος τοῦ διαλόγου²⁶, δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ σύνδεσις τῶν δύο ὄρων εἰς τοὺς Ἀντεραστάς²⁷. Περιέργως ὅμως, εἰς τὸν αὐτὸν διάλογον, καὶ εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ αὐτοῦ χωρίου, αἱ ἔννοιαι τοῦ «οἰκονόμου» καὶ τοῦ «δεσπότης» συνδέονται πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῦ «πολιτικοῦ»²⁸. Τὸ δὲ περιεργότερον ὅλων εἶναι ὅτι ἀνάλογος ταυτιστικὴ σύνδεσις δίνεται ἀκόμη καὶ εἰς ὠρισμένον σημεῖον τοῦ ἀναμφισβήτητου γνησιότητος διαλόγου *Πολιτικοῦ*²⁹. Ἐπειδὴ ὅμως ὀλίγον ἀνωτέρω, εἰς τὸν αὐτὸν διάλογον, ὁ «οἰκονόμος» συνδέεται πρὸς τὸν «πολιτικόν»³⁰, ἐν συνεχείᾳ δέ, ἡ «πολιτικὴ», πρὸς τὴν «οἰκονομικὴν»³¹, ὑποθέτομεν ὅτι ἡ προηγουμένη ἀντίθετος μνεία δὲν ἀποτελεῖ παρὰ κατάλοιπον τῶν ἀπορριφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος θέσεων. Τσιουτοτρόπως μάλιστα θὰ ἡδύνατο ἐνδεχομένως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ σύγχυσις πού ἔχει παρεισφρήσει εἰς τοὺς πιθανώτατα κατὰ πολὺ μεταγενεστέρους Ἀντεραστάς³². Ὅπως καὶ ἂν τελικῶς ἐκληφθῇ τὸ πρᾶγμα, ἡ σύνδεσις τῶν ἔννοιῶν «οἰκονομία» καὶ «πολιτικὴ» θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ γίνεται δεκτὴ καὶ εἰς τοὺς *Νόμους*³³ ὅπου μάλιστα αἱ ἀντίστοιχοι μιλήσεις, ἀσχυλῖαι ἢ ἐπιστῆμαι³⁴ λαμβάνονται ὡς

24) Πβ. P. M. SCHUHL, *L'œuvre de Platon*, Paris, Flammarion, 1954, σσ. 117 κ.ἐξ.

25) Πβ. *Πολιτείας* Γ', 417a: «οἰκονόμοι καὶ γεωργοὶ ἀντὶ φυλάκων ἔσονται».

26) Πβ. W. WERNER, *De Anterastis dialogo pseudo-platonico*, Darmstadt, 1912, καὶ J. SOUILHÉ, *La notion platonicienne d'intermédiaire dans la philosophie des Dialogues*, Paris, Alcan, 1919, σσ. 117—128.

27) Πβ. Ἀντ., 138c: «οἰκονόμος . . . καὶ δεσπότης».

28) Πβ. αὐτόθι: «ἔστιν ἄρα ταῦτο . . . πολιτικός, οἰκονόμος, δεσπότης».

29) Πβ. *Πολιτ.*, 259b: «οἰκονόμος καὶ δεσπότης ταῦτόν».

30) Πβ. αὐτόθι, 258e: «τὸν πολιτικόν . . . καὶ ἔτ' οἰκονόμον».

31) Πβ. αὐτόθι, 259c: «εἴτε πολιτικὴν εἴτε οἰκονομικὴν τις ὀνομάζει». Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ διακρίσεως, ἀλλὰ περὶ ταυτισμοῦ. Πβ. αὐτόθι, «ἐπιστήμη μία περὶ πάντ' ἐστὶ ταῦτα».

32) Πβ. W. WERNER, *ἐνθ' ἂν*.

33) Πβ. *Νόμ.* Γ', 902d: «οὐδ' οἰκονόμοις οὐδ' αὖ τισὶ πολιτικοῖς».

34) Πβ. *Πολιτ.*, 259c. Πβ. ἀνωτ., καὶ σημ. 31.

πολυμερείς, ἂν ὄχι καὶ ὡς πολὺπλοκοι³⁵. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν, δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι, ὅπως καὶ ἡ «πολιτικὴ», τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ «οἰκονομία» εἶναι ἓνα εἶδος «πετείας»³⁶, μὲ ἄλλους λόγους, μία πρακτικὴ διαλεκτικὴ τέχνη μὲ ἀναμφισβητήτους θεωρητικὰς προεκτάσεις³⁷. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ διαλεκτικὴ φύσεως ἀσχολία εὐρίσκει τὴν δικαίωσίν της εἰς τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτυγχανόμενα ἀποτελέσματα.

Δυνάμεθα τώρα πλέον, ἐπανερχόμενοι εἰς ὅσα προηγουμένως ἐδέχθημεν, νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν παρουσίαν μιᾶς οἰκονομίας κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς δημιουργίας. Ἐλέχθη δηλαδὴ ἐν ἀρχῇ ὅτι ἡ ποιότης τοῦ ἀποτελέσματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ αἰτίου³⁸. Εἶναι πράγματι προφανὲς ὅτι ἡ ποιότης τοῦ ἀποτελέσματος εἶναι κατ' ἀνάγκην ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ αἰτίου. Ἀπόδειξις τοῦτου εἶναι ὅτι ὁ δημιουργὸς (πρόσωπον ἐνδιάμεσον μεταξὺ τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Ἀγαθὸν) δὲν κατορθώνει νὰ ποιήσῃ κόσμον τέλειον, ἀλλὰ μόνον τὸν καλῦτερον δυνατόν (ὁ Leibniz θὰ χρειασθῇ νὰ καταφύγῃ εἰς ὁλόκληρον δυνατολογίαν προκειμένου ν' ἀποδείξῃ τὸ ἴδιον πρᾶγμα περὶ αὐτοῦ τοῦτο τοῦ Ἀπολύτου).

Ὀλιγώτερον τέλειος καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπερβατικοῦ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου, ὁ ἄνθρωπος - δημιουργὸς εἶναι καὶ ὀλιγώτερον ἐπιδέξιος ἀπὸ ἐκεῖνον κατὰ τὴν ὀρθωσὶν τῶν ἔργων του. Τὰ τελευταῖα αὐτά, ὡς ἀποτελέσματα πραγματώσεως ἀντιστοιχῶν σχεδιασμῶν, εἶναι συχνὰ πολλαπλῶς ὑποδεέστερα τῶν προτύπων των, ἰδεατῶν ἢ πραγματικῶν. Ἐὰν ὁ σχεδιασμὸς των, κατὰ τὰ ἀνθρώπινα ἤδη μέτρα, πάσχει ἀτέλειαν, καὶ τὰ ἴδια, ὡς πραγματώσεις, θὰ πάσχουν περισσεῖαν. Μὲ τὴν περισσεῖαν αὐτὴν οἱ κακοὶ δημιουργοὶ προσπαθοῦν νὰ καλύψουν τὰς ἐλλείψεις τῶν ὀρθωμάτων των, καταφεύγοντες εἰς κάθε εἶδους πλησμονικὰς διαδικασίας.

Τὰ παλαιά, δεδοκιμασμένα ἀπὸ τὸν χρόνον, ἔργα τέχνης γίνονται προσπάθεια νὰ ὑπερκερασθοῦν μὲ εὐθηνούς τρόπους, μὲ τεχνάσματα, γενικῶς. Τὸ γραφικόν, τὸ περιγραφικόν, τὸ ἀκροβατικόν, τὸ πληθωρικόν, εἶναι στοιχεῖα εἰς τὰ ὁποῖα οἱ καλλιτέχναι καταφεύγουν προκειμένου νὰ καλύψουν τὴν ἔνδειαν τῶν κατασκευῶν των³⁹. Ἡ μείξις τῶν μορφῶν, τὸ συγκεχυμένον τῶν γραμμῶν καὶ τῶν κινήσεων, δὲν ἀρ-

35) Πβ. Νόμ. Ζ', 808b: «τῶν τε πολιτικῶν μέρη πολλὰ καὶ τῶν πολιτικῶν» Πβ. ἡδη Ἀπολ., 31d, Γοργ., 511d, Πολιτείας Γ', 407d, καὶ Πολιτικ., 363e.

36) Πβ. λ.χ. Πολιτείας ΣΤ', 487c, Φαῖδρ., 274d.

37) Πβ. ἀνωτ., καὶ σημ. 31. Πβ καὶ H LACHÈZE—REY, *Les idées morales, sociales et politiques de Platon*, β' ἐκδ., Paris, 1951· M. VANTHOUTTE, *La philosophie de Platon dans les «Lois»*, Louvain, 1953· καὶ J. LUCCIONI, *La pensée politique de Platon*, Paris, 1928. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, L'expérience esthétique: contemplation et expérimentation, *Revue de Synthèse*, 1963, σσ. 303—305.

38) Πβ. ἀνωτ., καὶ σημ. 8.

39) Πβ. E. MOUTSOPOULOS, *La musique dans l'œuvre de Platon*, σσ. 266 κ ἐξ. Ἡ σύμπτωση σχεδιασμοῦ καὶ πραγματώσεως προεκτείνεται εἰς τὸν ἀριστοτελισμὸν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὁλοκληρώσεως τῆς ὕλης διὰ τῆς μορφῆς (πβ. ΑΡΙΣΤ., *Μετ.* 2 α φουσ., Ζ, 3, 1029a, καὶ 1037a 29—30· H, 1, 1042a 27—28), γενικώτερον δέ, εἰς τὸν ὁλομορφισμὸν ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ὕπισθεν τῆς διαμάχης διὰ τὴν σημασίαν τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου εἰς τὸ ἔργον τέχνης. Καλὸς καὶ κακὸς σχεδιασμὸς ἀπαιτοῦν κατάλληλον ἐκάστοτε ἐπένδυσιν κατασκευαστικὴν. Αἱ σχετικαὶ ἀτέλειαι δύνανται νὰ ὑπερκερασθοῦν διὰ διαφόρων τεχνασμάτων, πού νὰ προκύπτουν ὅμως ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν ἀρχικὴν ἰδέαν, νὰ εἶναι δηλαδὴ οὐσιαστικῶς τοῦ αὐτοῦ αισθητικοῦ χαρακτῆρος μὲ αὐτὴν, καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐπικαλύμματα μιᾶς ἐνδείας. Πβ. καὶ J. PUCELLE, L'hylémorphisme et ses champs d'application, *Diotima*, τ. 3, 1975.

κοῦν διὰ τὰ ἐπικαλύψουν τὴν ἑλλειψιν τῆς ἀρτιότητος· ἀντιθέτως, ἐπιτείνουν τὴν σύγχυσιν εἰς τὰς συνειδήσεις, καὶ ἐπισκιάζουν τὸ αἶτημα τῆς αὐθεντικότητος τῆς τέχνης, πρὸς βλάβην τῆς αἰσθητικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν νέων κυρίως. Προσφυγὴ εἰς τὰ κλασσικὰ παραδειγματικά ἔργα καθίσταται τοῦ λοιποῦ ἐπιβεβλημένη. Μόνον τὰ ἔργα αὐτά, μὲ τὴν δομικὴν τῶν οἰκονομίαν, ἐκφράζουν τὴν μυχίαν αὐθεντικότητα τῆς δημιουργικῆς ὁρμῆς εἰς τὴν τέχνην ⁴⁰. Πληρότης δὲν σημαίνει ὑπερκορεσμόν, ὅπως καὶ νεωτεριστικὸν δὲν σημαίνει πάντοτε ἀπόβλητον, ὅταν συνδυάζεται πρὸς μίαν μορφικὴν οἰκονομίαν. Ὑπάρχει ἄραγε πλέον ἐνδιαφέρον μάθημα λιτότητος ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὅποιον παρέχει ὁ Πλάτων ἀναφερόμενος εἰς τὸ μέτρον τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀντιστοιχίας καλλιτεχνικῆς προθέσεως καὶ πραγματώσεως ;

R É S U M É

Platon sur l'économie dans la création

Planification et réalisation sont les deux étapes par lesquelles passe nécessairement tout processus de création, même dans le cas de la création du monde, afin d'être la meilleure possible. Platon se réfère à ce problème tout au long de son œuvre, et en donne un exemple saisissant dans le *Timée*. Moins parfait que le démiurge du cosmos, l'homme - créateur s'avère également moins habile que lui au cours de l'instauration de ses œuvres. Si la planification de ces dernières souffre d'imperfection, elles-mêmes, en tant que réalisations, souffrent de surabondance et de pléthore, sous forme de redondance sous laquelle les mauvais créateurs tentent de dissimuler leurs déficiences. Il faut recourir aux œuvres classiques «paradigmatiques» en vue de s'en inspirer. Seules celles-ci expriment, de par leur économie structurelle, l'authenticité intime de l'élan créateur artistique. «Plénitude» ne signifie point «saturation excessive», tout comme «moderne» ne signifie point «rejetable», surtout quand il s'agit de penser sur fond d'économie formelle. Platon saurait-il présenter une leçon de sobriété esthétique plus suggestive ?

Evangelhélou MOUTSOPOULOS
Professeur de Philosophie
à l'Université d'Athènes

40) Π. Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *La musique...*, σσ. 309 κ.εξ.